

Assagista, columnista del diari *La Vanguardia* i professor de periodisme de la Universitat Ramon Llull

Francesc-Marc Álvaro

Els falsos culpables de la desafecció política

La necessitat de trobar respostes urgents més o menys plausibles al desinterès creixent en la política, a la poca confiança dels ciutadans en les principals institucions democràtiques o l'abstenció electoral, ha portat a buscar els culpables d'allò que s'ha anomenat *desafecció política*, concepte que vol englobar un conjunt vast d'actituds i de tendències que configuren un fenomen prou complex i reincident en la cultura política a països amb democràcies estables. El fil conductor d'aquest article del periodista Francesc-Marc Álvaro se centra en la necessitat de deconstruir alguns dels prejudicis i dels tòpics que configuren l'origen d'una mistificació que ha comportat, també, l'assumpció de diagnòstics que apunten a allò més circumstancial i no pas a allò estructural del *problema*. L'autor afronta el que ell considera els falsos culpables d'aquesta desafecció política: la suposada fractura entre el debat polític i els interessos reals dels ciutadans; la incomprensió i la intel·ligibilitat del llenguatge dels polítics; el fet de centrar-se més en debats ideològics estèrils que en la gestió i resolució eficaç dels problemes; la manca de transparència i el poc foment de la participació; i, finalment, l'escassa qualitat del personal polític.

No passa dia que no es parli arreu del descrèdit dels polítics, de la pèrdua de confiança dels ciutadans en el sistema democràtic, de la gran distància entre els discursos dels partits i els afers quotidians. Són expressions que escoltem i llegim tant sovint que, poc a poc, deixen de tenir valor i només semblen tòpics per despatxar amb rapidesa situacions molt complexes que superen els nostres instruments habituals d'anàlisi. Un exemple molt evident d'aquest

etiquetatge apressat i mecànic de fenòmens que no acabem de comprendre és tot allò que diem, portats per les urgències, quan detectem nivells molt alts d'abstenció electoral. Esmentar l'anomenada desafecció política és una manera recurrent d'assenyalar un malestar social tangible sense, tanmateix, explicar-ne les causes reals de fons i, encara menys, proposar receptes per reduir-lo i fer-lo menys determinant.

Atès que no és fàcil esbrinar l'origen del desinterès d'una part molt important de ciutadans vers la política, tendim a crear relats urgents més o menys plausibles que tracten de reduir el marge d'incertesa, d'inseguretat i de confusió que ens generen una sèrie de fenòmens, dades i comportaments. Aquests relats han establert uns culpables oficiosos de la desafecció política, no gaire o no gens demostrats en el pla empíric però prou convincents des del punt de vista teòric per ser assumits de manera general per periodistes, analistes, consultors i, sobretot, els mateixos actors polítics. Es tracta dels falsos culpables de la desafecció política, amb els quals mirem de pal·liar les nostres ignoràncies. Com és natural, la detecció de falsos culpables posa en marxa la realització de diagnòstics potencialment erronis o, si més no, incomplets o distorsionats greument des de la base.

Els falsos culpables de la crisi de funcionament en moltes democràcies avançades conformen una espessa cortina de tòpics que impedeixen mirar la realitat de debò. Aleshores, tots plegats esdevenim presoners d'una sistemàtica desfiguració de les causes de les disfuncions que patim, amb una tendència preocupant a confondre símptomes i malalties, així com allò contingent i allò estructural. Per exemple, en les darreres eleccions presidencials franceses, tothom va considerar estranyament excepcional l'alta participació registrada, en un context en el qual es considera inamovible i gairebé irreversible que els electors no se senten prou motivats per la confrontació de projectes dels partits tradicionals que sostenen el sistema.

Proposo d'analitzar tot seguit els cinc principals falsos culpables que apareixen amb més assiduïtat en els mitjans, en els discursos del polítics, en els informes dels experts i, finalment, en les respostes espontànies dels ciutadans quan són enquestats o convidats a expressar-se sobre aquestes qüestions.

1. «Els polítics no parlen d'allò que interessa la gent».

El primer i més acreditat fals culpable de tots és el que parteix d'una suposa-

da fractura entre allò que diuen els polítics i allò que interessa de debò els ciutadans en la seva quotidianitat. Si estirem aquest fil, resulta que els polítics tenen interès en uns assumptes mentre la població està ocupada –o preocupada– en d'altres coses, molt diferents. Si seguim donant per bo aquest tòpic, tot es redueix a un problema d'agenda. L'agenda dels polítics seria una construcció tancada sobre sí mateixa, blindada a l'exterior, impermeable al batec del carrer.

**Els falsos culpables
conformen una espessa
cortina de tòpics**

Aquest fals culpable gaudeix de gran prestigi perquè explota al màxim un gran prejudici populista instal·lat en el cor de totes les democràcies avançades: els polítics són una classe a part, els polítics desconeixen el dia a dia, els polítics no saben el preu d'una tassa de cafè o d'una barra de pa. Si a això hi afegim que el discurs polític seriós és necessàriament una mirada de conjunt, una síntesi, una superació de la particularitat que equilibra interessos en xoc, ja tenim el mecanisme intern d'aquest fals culpable. La microrealitat de cada individu no apareix formulada amb prou visibilitat i concisió en els discursos dels polítics, que tendeixen a combinar conceptes abstractes (com igualtat o justícia) amb xifres macroeconòmiques (nivell d'ocupació, augment de la competitivitat o percentatges d'immigració respecte d'altres països veïns). La història petita, plena de descripcions documentals, apareix poc en el discurs dels actors polítics. Això genera distància i pèrdua d'atenció del ciutadà. Posteriorment, es transforma en un judici que serveix per a qualsevol situació: «Els polítics no parlen d'allò que interessa la gent». Davant d'això, les campanyes electorals –donant per bo aquest fals culpable de la desafecció democràtica– s'acaben reduint a una mera confrontació de llargues llistes de promeses al detall, mitjançant les quals es pretén captar el vot dels diferents segments socials, des dels joves fins els pensionistes, passant per les mares solteres, els discapacitats, els treballadors autònoms, els pagesos o els que han tingut un fill recentment. Aquesta subhasta acaba tenint perfils xarons de populisme descarnat, com si els governs fossin instàncies generoses que «regalen» això o allò al bon ciutadà.

2. «Els polítics no saben explicar bé allò que fan, no saben connectar ni comunicar».

La deliberada confusió entre contingut i continent genera aquest fals culpa-

ble, que arrenca també de la promoguda indistinció entre fons i forma. Si bé és cert que no hi ha política democràtica sense capacitat d'argumentar les idees amb eficàcia i fer-les arribar de manera intel·ligible a un públic massiu, és obvi que, moltes vegades, és més fàcil i menys compromès assumir que s'ha fallat en la canalització dels missatges que no pas admetre que aquests són defectuosos en origen. Equivocar-se en la comunicació està menys penalitzat que equivocar-se en la formulació del projecte. Resulta evident que els projectes són sempre la plasmació dels lideratges i, en canvi, la comunicació pot considerar-se una estratègia mal gestionada per un responsable secundari. Aquest desplaçament de la responsabilitat no deixa de ser una argúcia per salvar el líder i aquells que han elaborat el seu destil·lat programàtic.

Molts polítics, en comptes de fer autocrítica sobre la força, oportunitat, originalitat o solidesa del seu programa prefereixen, en cas de derrota, entretenir-se a especular al voltant d'un assumpte tan vaporós com els canals de la persuasió i les capacitats «per connectar amb la gent». Què vol dir connectar amb els ciutadans? De què parlem quan invoquem una connexió amb electors i amb administrats? Ningú no ho acaba de saber amb claredat.

Aquesta insistència en els problemes de comunicació revela la improvisació aguda que predomina en molts equips polítics que substitueixen el laboratori d'idees per una simple i rutinària manufactura de *sound-bites* o talls del dia per aparèixer en els mitjans de comunicació. En casos extrems, el full de ruta desapareix i el programa es redueix a una suma d'ocurrències destinades a guanyar l'espai del titular mediàtic. Són flor d'un dia i, com a tal, es marceixen. La creació d'un projecte polític demana temps, reflexió i sedimentació mentre que el màrqueting polític obeeix les lleis de l'espectacle. Col·locar el segon en el lloc del primer és l'expressió de la feblesa i de la poca entitat d'un projecte, així com la prova més contundent de la reducció de la batalla democràtica a un atzar mogut pel tacticisme espuri.

Equivocar-se en la comunicació està menys penalitzat que equivocar-se en la formulació del projecte

3. «Els polítics no han de parlar d'ideologies ni de sentiments, han de ser bons gestors que transmetin confiança».

Un dels pitjors subproductes del discurs antipolític arreu és la persistència, molt estesa popularment, en les suposades bondats d'una tecnocràcia que

hauria de dissoldre les divisions ideològiques clàssiques. Atributs dels alts responsables del món de l'empresa són projectats per sistema sobre els actors polítics com a virtuts indiscutibles. Aquest és un equívoc que, sovint, alimenten els mateixos entorns dels partits i de les institucions, sense adonar-se que, així, llancen pedres contra la seva teulada. Gestor ha esdevingut la paraula màgica enfront de polític. Si un líder vol ser considerat de debò, sembla que ha de cercar l'adjectiu de gestor, encara que no hagi gestionat mai res de res, llevat de la seva carrera política. No es parla ja de governar, o de negociar, o de pactar sinó de gestionar. Com si la política no tingués res a veure amb la confrontació de valors, d'idees i de models de país i societat, com si l'art del possible es reduís a una habilitat per moure les coses amunt i avall i quadrar pressupostos. Gestionar o administrar són verbs que redueixen la política a una sola dimensió de la tasca de governar. Tasca molt important però insuficient per sí sola.

**Gestionar és un verb
que redueix la política a
una sola dimensió de la
tasca de governar**

En realitat, aquesta entronització acrítica de la gestió amaga una por accentuada per la feina de més risc d'un polític: assumir uns valors i donar sentit a les grans paraules. Darrere de l'home polític que es defineix només com a gestor hi ha la grisor que no vol o no pot entomar riscos i que, per tant, prefereix anar fent sense definir ni assenyalar camins. Els líders assenyalen nous camins, els gestors es limiten a circular per vies ja conegudes.

Tota política que assoleix el poder a les urnes passa per tres fases: la prioritització d'uns valors, la restitució del sentit de les paraules que conformaran un programa i, finalment, la realització d'aquest projecte d'acord amb les oportunitats i els recursos disponibles. El gestor no té projecte, només té voluntat de durar, és una carcassa buida moguda per la tàctica i la circumstància. El polític, en canvi, disposa de i posa en joc paraules plenes de sentit i conviccions expressades amb sentiment d'una manera original i pròpia, amb la naturalitat d'allò que ha estat viscut i pensat a la vegada, de manera indèstria. Un gestor vol completar un mandat i un polític sempre anhela implicar el ciutadà en un somni, en una ambició col·lectiva.

4. «La política no és prou transparent, participativa ni propera a la gent».

Som davant d'un fals culpable de la desafecció política que explota el tòpic del secret, el tòpic de la conspiració i el tòpic de la llunyania del poder.

La transparència s'ha convertit en un altre mot que ningú no sap molt bé què significa, però que s'invoca de manera tossuda. Tal vegada s'ha instal·lat la creença pueril que els processos de decisió, pel sol fet de ser democràtics, han de produir-se a cel obert, sense la necessària discreció que reclama tot encaix d'idees, interessos i objectius. Per una certa concepció *angelista* del fet polític, la transparència seria la quintaessència de la virtut del governant, no pas l'eficàcia ni la responsabilitat. Implícitament, aquesta transparència omnímoda ocuparia el lloc d'una veritat absoluta i, per tant, respondria a un dictat *hipermoral*, rígid i purista. El revers d'aquesta mirada és terrible: presenta tots els actes de govern com una forma de potencial engany o estafa a una ciutadania desemparada, exactament igual com fan els discursos anti-polítics que volen «salvar» la nació.

També la participació és un mot que ha estat pervertit en associar-lo, principalment, a una sèrie de folklores d'opinió pública que els governs promouen amb l'excusa de «la democràcia deliberativa». Certes administracions conviden els ciutadans a dir la seva, a fer arribar suggeriments, a contribuir amb les seves aportacions, sobretot aprofitant les eines telemàtiques a l'abast. Amb això, amaguen la complexitat dels assumptes que s'aborden des d'un govern i, alhora, pretenen obtenir un xec en blanc que els legítimi per fer, quan toqui, allò que calgui. Al final, són simples operacions d'imatge. És il·lustratiu d'això el que el Govern català, a partir de 2004, va posar en marxa per recollir –es deia– aportacions populars al nou Estatut autonòmic. La sort posterior d'aquells materials recollits és perfectament descriptible.

Pel que fa a la proximitat dels circuits i actors polítics respecte dels ciutadans sempre se'n parla com si encara visquéssim a l'Europa napoleònica i com si el combat pel poder democràtic no es representés als mitjans de comunicació. És cert que cal millorar la relació entre electors i electes, i que cal perfeccionar el control que el ciutadà té sobre la feina dels seus representants, però la llunyania del poder és més un recurs retòric comodí que no pas un fet provat. Allò que més preocupa els gabinets polítics és no donar mai una sensació de tancament, d'aïllament. El que passa és que, en invocar el tòpic de la llunyania, el ciutadà també es pot desentendre còmodament de l'esforç necessari que cal fer per seguir el procés polític més enllà dels titulars de televisió. Però la política és avui més propera i oberta al ciu-

Participació és un mot que ha estat pervertit per associar-lo falsament a «democràcia deliberativa»

tadà que d'altres activitats, posem per cas la ciència, el món financer i econòmic, l'alta cultura o la religió, entesa com a organització ben jerarquizada.

5. «A la política ja no hi van els bons, només aquells que no tenen res més a fer».

Encara que també ho pensin, aquesta darrera afirmació, com és obvi, no l'acostumen a expressar mai els polítics, si més no en públic. El primer ressort amagat d'aquest fals culpable de la desafecció política és un error molt propi de periodistes i analistes: voler que tots els llocs de responsabilitat estiguin ocupats per líders d'un calat extraordinari, que són els que poden proporcionar un relat més ric i apassionant. El segon ressort és interpretar, de manera mecànica, que uns polítics més carismàtics i especials generen sempre en el públic un més alt interès per l'activitat dels partits i les institucions, extrem que no es pot provar empíricament si comparem països i èpoques distintes.

Pensar la política com un refugi de mediocres és un prejudici arrelat i molt corrosiu

A més de ser inexacte i injust, pensar en la política com a refugi dels mediocres i com un espai que expulsa

l'excel·lència respon a un prejudici molt corrosiu i massa arrelat: la societat és millor que els seus polítics, el ciutadà està molt per sobre del governant. Com si no hi hagués un vincle evident entre uns i altres. Aquesta supèrbia civil, alimentada per activa i per passiva, és un mite que serveix per presentar la virtut del cantó de l'elector i el vici del cantó dels que se sotmeten a les urnes. Certs moviments populistes engreixen aquests missatges de descrèdit professional del personal polític perquè tracten de presentar el sistema com un magma denigrat que espera una regeneració exterior.

Inventariar els falsos culpables de la desafecció política a Europa només té un objectiu: reduir el camp de l'error i del prejudici i contribuir a millorar el diagnòstic sobre la crisi de les democràcies avançades. En això tots hi guanyarem. La necessitat de detectar amb certa fiabilitat els punts més febles d'aquest quadre reclama que procedim, amb certa insistència, a desplegar una feina prèvia de demolició dels miratges. No es pot edificar sense ensorrar el que ja no serveix i, a més, amenaça ruïna.

La consistència de les propostes democràtiques que sorgeixin arreu tindrà relació –seria lògic– amb visions inèdites que vagin més enllà de les plantilles que ara com ara fem servir. Després dels diagnòstics nous vindran els pronòs-

tics també nous. Això també ha de poder barrar el pas als venedors de receptes fàcils i cridaneres, en ocasions perilloses, que malden per introduir-se per les esclotxes del sistema quan els partits responsables perden la brúixola.

Tots parlem de crisi de la política i tots caiem sovint en llocs comuns que, en comptes d'esclarir-nos la realitat, ens la van enfosquint. Val la pena de començar a fer via, sense perdre més temps, cap una nova direcció.